

**EMLÉKEZETÜL
HAGYOTT ÍRÁSOK**

**ERDÉLYI MAGYAR
EMLÉKÍRÓK**

Válogatta, bevezetővel
és jegyzetekkel ellátta:
Veress Dániel

**Dacia Könyvkiadó
Kolozsvár-Napoca, 1983**

(1560—1601)

HAVASELVI HADJÁRAT ÉS A SZÉKELYEK „VÉRES FARSANGJA“

Mihelyt vége volt a lakodalomnak [1595. augusztus 6], a fejedelem [Báthori Zsigmond] megparancsolta a székelyeknek, hogy azonnal fegyvert ragadjanak, s mihelyt szólíttatnak, székeikből fejenként a fejedelem táborába igyekezzenek. Ezek pedig mihelyt Marosszéken összegyűltek volt, kezdtek szabadságuk visszaszerzéséről gondolkodni, melyet azelőtt két fejedelem, János (Zsigmond) és [Báthori] István elvett tőlük lázadásuk miatt, s nemzetük szokása szerint a nemességgel szemben kihívóan kezdtek viselkedni. Ezt megtudva a fejedelem, nehogy mozgolódásuk országos viszálykodásba törjön ki, s mert féltette a nemességet, megparancsolta, hogy térjenek haza. Vonakodtak teljesíteni a fejedelem parancsát, és követeket küldtek soraikból hozzá, jelentve, hogy mindenképpen táborba szállanak, s hűséges munkával fognak a fejedelemért buzgólkodni. A fejedelem pedig részint a háborús szűkségtől, részint pedig a székelyek önkéntes nagylelkűségétől indítatva követül küldte hozzájuk Bogáthi Boldizsárt és Toldi Istvánt, készségüket megdicsérte, s megparancsolta nekik, hogy mindnyájan fegyvert ragadva egy szálig a táborba jöjjenek: ezért a székelyek sietve a fejedelem táborába mentek. Itt, ahogy már előbb elhatározták, követeket küldtek a fejedelemhez, s jelentették, hogy hazájukért vérük hullásával is szerényen fognak harcolni, csak a fejedelem öfelsége előbbi szabadságukat állítsa vissza.

Vonakodott előbb ettől a fejedelemtől, s követeket küldve hozzájuk, hol fenyegetésekkel, hol kérésekkel igyekezett őket szándékuktól eltéríteni. Ugyanis nagyon aggódott a fejedelem, s félő gondolkodással vizsgálgatta magában, hogy mi módon szállhatna szembe ezzel a dologgal, mert úgy látszott, hogy nagy zavarok származhatnak belőle, mert egyik oldalról súlyos háború fenyegette Szinánnal és a szultán egész hadseregével szemben, másik oldalról a nemesség haragjától félt, mely nem lett volna képes nem ellenségesen fogadni, hogy annyi király és fejedelem privilégiumaitól megfosszák őket. Végre azonban a székelyek állhatatossága és az idő sürgetése a fejedelem akaratát legyőzte, s elhatározta, hogy tekintettel a körülményekre, a szabadság visszaadásának jótéteményével nyeri meg őket, olyan döntést szándékozva hozni ezutánra, mely mind a nemesség, mind a székelység [érdekeiről] gondoskodik.

Miután tehát a rendek megegyeztek a székely szabadság helyreállításában, annak feltételeiről kezdtek tanácskozni. A székelyek ugyanis a nemesség elleni gyűlölettől égve, s gyűlölve a nehéz szolgálót, melybe ugyan a saját hibájuk, de a nemesség kegyetlen uralma miatt is estek, olyanokat követeltek, amit ha megadnak, az egész nemesi rendnek paraszti sorba kellett volna süllyednie. Végre, mikor mindkét részről sokáig és sokat vitatkoztak, a fejedelem ilyen határozattal teljesítette a székelyek követeléseit: Ámbár — úgymond — az elmúlt időkből a székely nép nagyobbik részét nem valami csekély ok miatt vetették jobbágyi sorba, ő mégis hálás megemlékezéssel gondol vissza a székely székek, Maros-, Udvarhely-, Csik-, Gyergyó-, Kászon-, Sepsi-, Kézdi- és Orbai-szék hű és hasznos szolgálataira, melyeket az utóbbi időben neki tettek a feje-

delmi szék elnyerésében, szabasztotta a jelenben is a keresztény név esküdt ellenségei ellen viselendő háborúban az ő egyedülálló készségüket és magas-tos gondolkodásukat, mellyel önként rendelkezésre álltak. Mindezek mellett megfontolja azt is, hogy a székelyek a hunnoktól, a magyarok legrégibb ősei-től származnak, s azonkívül inkább katonáskodásra, mint jobbágyi szolgálatokra látszanak alkalmasok-nak. Ezekről az okoktól vezettetve, az említett szé-kek összes székelyeit, akik eddig jobbágyi sorban voltak, s akik ebben a háborúban részt akarnak venni, s a haza érdekében hűségesen akarnak buz-gólkodni, a jobbágyrendből ezekkel a feltételekkel kiemeli: 1. Hogy mindegyikük a fejedelem iránti köteles engedelmességre, mellyel az ő törvényes utó-dainak is tartoznak, személyes esküvel kötelezze magát. 2. Hogy minden porta után évenként Szt. György napján a fejedelem pénztárába egy-egy fo-rintot fizetnek, s Mindenszentek ünnepén egy-egy nagyobb köből búzát, ugyanannyi zabot, s egy kö-zép-köből árpát tartoznak beszolgáltatni. 3. Ezek mellett a rendkívüli adókban szintén megtartatik közöttük is az állam közös konstitúciója. Azonkívül a várak teljes épségben megmaradnak közöttük, s a nemesek házaikat birtokaikkal s a földnek min-den többi javával egyetemben, amit szorgalmukkal vagy pénzen szereztek, a jövőben is birtokolják, mind ők, mind utódaik. Amit pedig mint zálogot birtokolnak, azt birtokolják a kiváltás idejéig. A többit pedig, amit erőhatalommal foglaltak el, vagy bármely más szín alatt mondanak magukénak, a kö-zösségnek visszaadni tartoznak. A közjajakkal mind-két fél egyenlő joggal éljen.

Az úgynevezett égett-birtokokra, úgyszintén a ti-zedre s annak pénzbeli megváltására (amit náluk kalangyának hívnak) nézve megőriztessék ősi szo-

Pál-Antal Sándor - Sebestyén Mihály (összeáll.): Maros-Torda megyei levéltárny
Lelehelhely: adatbank.ro; Digitális szövegtárak

kásuk s a jeleltényi hátkas. Ezen felül a városi plmok
és monostorok régi állapotukba visszahelyeztessenek,
s elsősorban az istentiszteletekre mindenütt nagy
gond fordítottassék. Az egyház pásztorainak a szokott
járandóságot a meghatározott időben fizessék meg.
E mellett bármely, a székely törvényhozás területén
fekvő község használja s élvezze a maga privilégiumait.
Ezenkívül az összes, ez által a privilégium
által szabadsághoz jutott székelyek kötelesek fejenként
fegyvert ragadni, ha a helyzet megköveteli,
s a gyalogosoknak legyen puskájok, s más, az ő
csapatnemükhöz szükséges fegyvereik, a lovasoknak
pedig erős lovuk, dárdájuk, páncéljok, lándzsájok,
mellpáncéljok, sisakjok, pajzsok, s törekedjenek a
hazának buzgón szolgálni. Udvarhely várának kapitányát fő-
és királybírójuknak elismerjék, a többi vezetőjüket,
akikre nem tartoznak hadi dolgok, a gyakorlott szokás s
nemzedékrendjök régi sora szerint ítéletök alapján
választhassák. De mégis tartozni fognak évenként a kapitányok
s a többi királyi megbizottak útján lustrálásra és vagyonbecslésre,
s erre meghatározott századosokat kell kijelölniök. A só-
és vasbányákat a fejedelem kapitányai gondozzák,
de a közös kincstár költségeivel fogják művelni,
kivéve ötven sóvágót és vasbánya-mestert. A király kapitányai
aztán bármely székelynek készpénzért sót és vasat adnak.
Az Al- s Feltorja vidékén fekvő kénbányákat azon falvaknak
lakói a régi jogaik szerint műveljék, s tartoznak a ként a régi
szokás szerint mind az országos fegyvertárba beszállítani.
Földesuraiknak minden tartozásukat fizessék meg, a rájuk
eddig kivetett, de még be nem fizetett adót s annak hátralékpénzeit
tartoznak a fejedelem kincstárába befizetni. Aki pedig a
székelyek közül ebben a háborúban részt venni nem akarna,
ebben a szabadságban nem részesül, hanem visszaadatik előbbi

uráknak, akik pedig az oroszok uralma alá tartoztak, ismét annak uralma alá vettek, kivéve azokat, akik a moldvai vagy havaselvi vagy végül a lugosi hadjáratban derekasan küzdöttek a hazáért, úgyszintén kivéve az öregeket, özvegyeket és árvákat, a szolgákat, a falvak s házak őrzőit, s a többieket, akik valami elfogadható szükség miatt odahaza maradtak. Ha pedig valamelyik földesúr erőhatalommal visszatart valamely székelyt, annak is megparancsolják, hogy bocsássa el, s ezek is a visszaadott szabadság ugyanilyen jogaival élhetnek. Végül megparancsolják a székelyeknek, összesen és egyenként, akik a háborúban részt akarnak venni, hogy a nevüket jelentsék be, s gondoskodjanak, hogy a fejedelem névsorába és anyakönyvébe bekerüljenek, s törvényes örököseik is. A szabadság visszaadásának ezen összes feltételeit a székelyek összesen s egyenként a visszanyert szabadság elvesztésének terhe alatt megtartani kötelesek. Mindezek intéztettek egyezer ötszáz kilencvenötben, szeptember 15-én a Feketehalomnál vert táborban.

Miután mindenholnan összegyűltek az összes csapatok, s szorgosan kiválogatták és felfegyverezték őket, a fejedelem úgy gondolta, hogy nem szabad tovább késlekedni, tehát a málhákat az egész sereggel előreküldte, s a hegyeken a sáros utak s a szorosok nehezen járható volta miatt nagy fáradtsággal átkelve, Havaselvére ment.

Miután a csapatok egyesültek Mihály havaselvi vajda seregével, október ötödikén a fejedelem a következő módon állította fel a törökkel szemben hadrendjét. Először megparancsolta, hogy a legvitézebbekből összeállított elsővonalbeli katonák ékje az első csatasorba álljon, élére állította Király Albertet, s mellé adott két segédcsapatot, hogy ha az élcsapat első támadására nem futnának meg a tö-

Pál-Antal Sándor - Sebastyén Mihály (összeáll.): Maros-Torda megyei olvasókönyv
Lelőhely: adatbank.ro; Digitális szövegtárak

rökök, ez a két seregcsapást a Kuzdokok segítségével
vigyen. Ez alá rendelte a nagyobb s kisebb hadi
ágyúkat, s megparancsolta, hogy az egész sereg zöme
kövesse őket. Mikor az egész sereget, melyet körül-
belül hatvanezer emberre becsültek, így elrendezte,
a fejedelem maga körülbelül négyszáz legválóga-
tobb veterán lovastól kísérvé a sereg zöme mögött
a vezéri zászló mellett megállott, hogy ha valami
nem várt dolog történik, idejében épségben mene-
külhessen meg a vereségből. Majd mindent elren-
dezve úgy, ahogy feljebb mondtuk, megparancsolta,
hogy a csatarend induljon meg Szinán ellen, azzal
a szándékkal, hogy ha az alkalmat ad a csatára,
azonnal megütközik vele, ha nem, a törököket meg-
fosztva váraiktól és felszerelésüktől, kikergeti az
egész országból.

Szinán egész seregével Bukarestbe, Havaselve
fővárosába vonult, ahol e vidék fejedelmeinek a székhelye
volt, s húsz napi járó földnyire töltésekkel,
árkokkal és sánccal megerősíti, de ezzel meg nem
elégedve Tergovistre halad, ugyancsak havaselvi vá-
rosba, mely nagysága s a sok ott épített templom
miatt híres volt, s azt körülbelül huszonöt napi já-
rásra ugyanolyan művészettel és katonáinak csodá-
latos szorgalmával megerősíti. Ugyanis sohasem té-
telezett fel akkora vakmerőséget a fiatal fejedelem-
ről, hogy az ő nagy sokasága miatt oly félelmetes,
s előző győzelmeiről híres seregét meg merné tá-
madni.

A legtöbb vezetőember, megfontolva az ellenség
nagy számát és a veszély nagyságát, sok szóval fej-
tegette a fejedelemnek, hogy ne ütközzék meg a
törökökkel. Eleget tettek az erdélyiek, mikor elzár-
ták Szinán útját, hogy tovább ne haladjon. Itt már
álljanak meg, nehogy az eddig szerzett dicsőséget
szerencsétlen vereséggel elveszítsék. Csak egy akadt

a többiek között, egy nagy hadihírtelű s a fejedelem iránt igen hű férfit: Kornis Gáspár, aki teljes buzgalommal arra törekedett, hogy a fejedelem álljon élére seregének, s csatával döntse el a dolgot a törökökkel. Részint az ő buzdítására, részben azonban a maga akaratától is vezettetve, a fejedelem kihirdette, hogy átok alá veti azt, aki továbbra is megpróbálja lebeszélni arról, hogy harcba szálljon. Tehát elrendezve a csatasort olyan rendbe, ahogy mondtuk, bátor és magasztos lélekkel megparancsolta, hogy bontsanak tábort, s elhatározta, hogy egyenesen az ellenség ellen megy. Az a hír járja, hogy Szinán egy szakadékos hegyről, mely majdnem egyenlő távolságra volt mindkét tábortól, végigszemlélte volt a fejedelem csapatait, s megrémülve annak felkészültségétől, azonnal menekülésre gondolt. Mikor a fejedelem napkeltével megtudta, hogy Szinán és serege elmenekültek, nagy örömtől elárasztva a háromszorosan legjobb s leghatalmasabb Istennek teljes szívéből hálát adott, s kiadta a parancsot az ellenség üldözésére. Erről a dologról Bocskai István, a lovasság igen éber parancsnoka, a leghűbb ember s a fejedelem rokona Huszár Péterrel s Nagy Ferencsel, s a csapatok több tapasztalt vezérével lebeszélték a fejedelmet, s könyörgéseiktől és tanácsaiktól végre meggyőzve úgy határozott, hogy mielőtt tovább menne, először elfoglalja Tergovistét, nehogy ellenséget hagyjon a háta megett. Majd ennek a dolognak a gondját a szerény Király Albertre bízta, s megparancsolja, hogy sáncokat, ostromkasokat építsenek, s elrendeli, hogy mindenről, ami ily nagy erősség ostromához szükséges, gondoskodjanak.

Miután ezeket elvégezték, október 17-én egész nap a mieink hiábavaló törekvéssel ágyúzták Tergovist erődítményeit. Olyan vastagok voltak ugyanis

a sáncok, hogy egy látszólagosna, szemérműve érc-
ágyúkkal elfoglalni nem lehet... Király Albert az
oroszháborúban szerzett tapasztalatai alapján azt
ajánlotta, hogy tűzre van szükség, s megígéri, hogy
annak, aki ezt a városnak a sáncai közé beviszi,
a fejedelemtől nemesi jogot s bizonyos számú job-
bágyot eszközöl ki. Nagyon sok székely egyetértett
vele, s nem sokkal napnyugta után az esthomály-
ban, az esthajnalcsillagnál, miközben mindent tiszta
hold világított meg, s maga a levegő is velünk
együtt harcolt, a falak alá mennek, s felhasználva
az ehhez szükséges, s már előbb odakészített dol-
gokat, felgyújtják a sáncokat. A fonott falak köny-
nyen lángot fogtak, mert ezen a részen — a mieink
szerencséjére — még nem voltak sárral és mésszel
betapasztva. Így szélesen elterjedt a tűzvész, s mi-
kor a mieinknek állandó lövöldözése miatt, mellyel
azon a részen pusztítottak, a törökök hiába igye-
keztek gátat vetni neki, nagy rombolásokat okozva
felrobbant a lőpor... Már közeledett Szent Lukács
napja, mikor a törökök, részben a tűztől kényszerítve,
részben a fenyegető veszedelemtől félve el-
határozták, hogy kitörnek. Tehát felnyitva az álcá-
zott kapukat s a vak kijáratokat, melyeket a meg-
erősítések szakadatlan sorával befedtek, részint a
kapukon, részint köteleken lebecsátkozva, a falakon
át csoportosan kitörnek a városból, s miközben nem
nagy pusztítást okoznak a mieink között, néhányan
kicsúszva az övéikhez futnak, de a legtöbbet fel-
koncolják.

Mindjárt e győzelem után, miután másnap a ke-
resztények holttesteit eltemették, a fejedelem min-
den csapatával Bukarest felé útnak indult. Mihelyt
a Bukarestben őrségül hagyott törökök megtudták,
hogy Tergovist olyan egykettőre elesett, szörnyű
még elmondani is, mekkora páni félelem zavarta

Pál-Antal Sándor – Selyestván Mihály (összeáll.): Maros-Torda-megyei olvasókönyv
Lelőhely: adatbank.ro; Digitális Szövegtárak

meg azonnal öket. Gyurgyevo várát, mintha csak kürt adott volna jelt a futásra, felszerelésüket többnyire részben elhagyva, részint tönkretéve, hogy ne lehessen használni, a felgyújtott várat elhagyják, s ki merre közelebbnek és alkalmasabbnak látta, szétfutottak. Ezután a fejedelem azt gondolva, hogy a menekülő Szinánt minden késedelem nélkül üldözni kell, erőltetett menetben, de igen nagy körültekintéssel kergette... Ezenközben Szinán... attól félve, hogy egész seregét az utolsó szál emberig elpusztítják a rátámadó mieink, úgy határozott, hogy minden csapatával átkél a Dunán. De Gyurgyevo várába minden csapatának a javából biztos őrséget helyezett, s ugyanakkor körülbelül kétezret a szigeten állított fel, hogy ha a mieink megrohanják a hidat, hogy elfoglalják, támadásukat, hogy közben a török csapatok átkelhessenek, minden erejükkel késleltessék, s késedelmet okozzanak nekik. A fejedelemnek hírül vitték ezeket a dolgokat, s mikor Gyurgyevótól két mértföldnyi távolságra volt, egy megbízható válogatott csapatot küldött ki, hogy az átkelőhelytől távortartsák a törököket. Ezek olyan nagy pusztítást okoztak, hogy a Duna az emberek, lovak és tevék hulláitól annyira megtelt, hogy ha valaki vizet akart meríteni, azt csak vagy a jószágok, vagy az emberek hulláira állva tehette meg. Gyurgyevo vára, mely körülbelül száz évig török uralom alá tartozott, az egész török sereg szeme láttára az erdélyiek hatalmába került. De mivel a fejedelem belátta, hogy egy Erdélytől ennyire távoleső helyen veszély nélkül nem lehet azt megvédeni, megparancsolta, hogy a tetőkre tüzet vetve a várat gyújtsák fel, a hidat is rombolják szét, s a hajóknak a deszkapadozatát, amelyekből a híd állott, égessék fel. Miután mindezeket végrehajtották, a fejedelem seregeit azonnal visszavezette,

s egészen a hegyekkel szomszédos Gergelya nevű havaselvi városig kíserte. Itt megbeszélte a tartomány dolgait a vajdával, s Bocskai Istvánt a sereggel otthagya. Ő maga néhány kísérőjével a csapatokat megelőzte, s a hegyeken átkelve november havában ünnepélyes diadalmenetben vonulva Brassóba ment, s a sereggel érkező Bocskait ott szándékozott bevárni. Ő is hamarosan odaért, s a magok országába bocsátva a német csapatokat, körülbelül kétezer részben lovast részben gyalogost külön válogatott, s azokat István, Moldova vajdája mellé adta, hogy országába hazakísérjék. Majd a megmaradt sereget téli szállásra bocsátotta el, s miután Brassóban néhány napig időzött, Gyulafehérvárra visszatért... Szinán pedig a szultán nagy haragja mellett visszatért Konstantinápolyba, nem tudni, hogy igazában-é vagy színlelésből, azonnal súlyos betegségbe esett. Miután néhány napig abban szenvedett, s ismételten panaszkodott nagy átkozódásokkal, hogy az erdélyi kölyök őt, miután a világ három részéből három diadallal tért vissza, a leggyalázatosabb halálba kergeti, vagy lelke aggodalmaskodásától megtörve, vagy bevett méregtől megölve undok lelkét a pokolba hányta...

Brassóban a nemesség kérte a fejedelemtől, hogy mivel Isten jóvoltából a török háborút lelke vágya szerint befejezte, a székelyeket adják vissza előbbi uraiknak. De a fejedelem, nehogy úgy lássék, hogy ilyen nagyjelentőségű dolgot az ország rendjeinek megkérdezése nélkül vagy a jog és illendőség ellenére tesz, az egész dolgot az országgyűlés elé utasította. Majd hazatérve, néhány napig valamennyire kipihente a fáradalmakat és a lázat, mely gyötörni kezdte, s ekkor megemlékezve kötelességéről és ígéretéről, január elsejére Gyulafehérvárra országgyűlést hirdetett, s közhírré tette levelek útján az

ország minden részében s rendeletekben előterjesztette, hogy mikor a többi nemzetekből, akkor a székelyek közül is jöjjenek el kiküldöttek az ügyek tárgyalására. Miután mindenhonnan összegyűltek oda az összes karok és rendek, a székelyek könyörgő levelet nyújtottak át a fejedelemnek, s megígérték, hogy a régi kötelességet ajánlják fel az iránta érzett előbbi hűséggel, s őt ígéretére figyelmeztetve kérik, könyörögnek és mindenre, ami szent, esedeznek, hogy ami szabadságot egyszer ünnepélyes privilégiummal visszaadott, azt most is a nemesség követelésével szemben határozatával megerősíteni méltóztassék. Ezzel szemben a nemesség, miután a tanácskozást mindenfelé közölték, esedező levelet nyújtva át, a fejedelmet tisztelettel figyelmeztette ünnepélyes esküjére, amellyel kötelezte magát a nemesség minden jogainak megőrzésére. Azután újra meg újra kérték, hogy mivel dicső fejedelmeknek igen régi privilégiumai vetették a székelyeket a jobbagyi sorsnak ebbe a szolgaságába, s azokat a feltételeket, melyekkel a minap régi szabadságukba felszabadítottak, egyik részében sem tartották meg, inkább a nemességre akarjon tekintettel lenni a fejedelem, mint ezekre, akik már kétszeri lázadással vették magukra a szolgaságnak ezt a jármát. Ezek természetüknél fogva szeretik a lázongást, s ezért joggal veszítették el a szabadságukat, s máris megsértve a szabadság visszanyerésének feltételeit, nyilvános lázadásra gondolnak: ugyanakkor s ezelőtt is ők mindig igen hűségesen buzgólkodtak az ország és a fejedelem érdekében, s ígérnek, hogy a jövőben is buzgólkodni fognak, s a katonaság minden terhét elviselik. Ilyen és más dolgokat találtak ki sokan egyedülálló elmeéllel, s ezalatt a mindkét oldalra aggodalommal (néző) fejedelem magában töprengett: s hogy milyen utat kövessen a Scylla és Charaybdis

141. Antal Sándor Sebástyáni Mihály (dszeñil.) Maros-Torda megyei országbíró
Leleghely: adathank.ro; Digitális szövegtárak.

között, hogy melyik ellentétes követelés között, egyáltalán nem tudta eldönteni. Mert sem a székelyeknek nem tudott volna kedvezni a nemesség előjogainak megsértése és gyűlöletének kihívása nélkül, sem a nemesség követeléseit nem teljesíthette anélkül, hogy ne kellett volna félnie belső háborútól, s egyéb bajoktól, melyek ebből származhattak. Végre látva, hogy nagy szorultságban van, s nem látta elég világosan, hogy a két rossz közül melyiket kell választania, úgy határozott, hogy ezt az egész ügyet a törvényes eljárásra és a rendek közös szavazatára bízva. Tehát a nemesség vezetőit összehívták a nagyeszű és mély belátással bíró Alárd Ferenc szállására, mivel ő fájós lábával máshova nem mehetett: mondom, összegyűltek a rendek egész számából a legbölcsebbek s a jogtudományban legjáratosabbak, s a fejedelem tisztesség módjára megbízta őket, hogy ezt a nagyjelentőségű ellentétet teljes buzgalommal a méltányosság és közjó alapján oldják meg. Majd az ítélőmesterek, Radovánci Márton s Borsoló János a rendes ülnökökkel törvényes eljárás szerint a bíróságban elnökölve megparancsolták mindkét félnek, hogy az ügyet adják elé. A székelyek, ezek a tapasztalatlan emberek, akik inkább alkalmasak a kapa forgatására, mint peres ügyek vitelére, jóformán semmi más nem tudtak előhozni, ami a szabadság előjogának megtartását elősegítette volna, minthogy a fejedelem megbízásából ragadtak fegyvert, s annak áldott jósága folytán szereztek ismét vissza elveszített szabadságukat. Minthogy ezt a fejedelem ünnepélyes oklevéllel megerősítette, s ők a törökkel szemben Havaselvén bátor tettekkel életük és javaik kockáztatásával kiérdemelték, erősen kérik, hogy a bírák méltányos határozattal hagyják helyben. A nemesek erre azt válaszolták, hogy ennek a háborúnak a

Pál Antal Sándor – Sebastyán Mihály (összeáll.): Maros-Torda megyei olvasókönyv
Lelőhely: adatbank.ro; Digitális szövegtárak

kezdetén is a fejedelemtől a szabadság ellenére ragadtak fegyvert a székelyek, s hasonlóképpen ellene küzdve csikarták ki szabadságuk előjogát. Azután amit nagyobb veszedelemtől félve, s a török szultán egész seregével állandóan fenyegető Szinántól való rettegetés miatt adott meg a győzhetetlen fejedelem annyi és oly nagy dicső fejedelem hosszú idők alatt meggyökeresedett privilégiumai ellenére, azt semmiképpen sem lehet megerősíteni és helybenhagyni a nemesség kézzelfogható határozatával, különösen mikor a szabadság visszaszerzésének ezt az új jótéteményét egészben elvesztették, minthogy annak feltételeit megszegették. Miután az egész nemesség igen hevesen így s eféleképpen gondolkozott, s [ilyenekkel] hozakodott elő, miután ezt az oly nagy jelentőségű dolgot a bírák minden oldalról megvitatták, végül majdnem mindnyájuknak közös szavazatával így határoztak: minthogy a székelyek mintegy nyilvánvaló erőszakkal csikarták ki a fejedelemtől a szabadságot, s azután nem is tartották meg visszaadásának feltételeit, jogosnak látszik, hogy elveszítve a szabadság előjogait, az előbbi szolgálai sorba vettessenek. Miután ezt az ítéletet kihirdették, a székelyek primorjait, akik a tömeg többi részét példájukkal és buzdításaikkal igazgatták, nehogy szétoszolva a többi népet fegyverfogságra izgassák, azonnal egy időben a fejedelem parancsára elfogják és börtönbe vetik.

A Megváltó Jézus születésének megünneplése után [a fejedelem] kíséreek vévén maga mellé Jósika István kancellárt, Kornis Gáspárt s még néhány mást, miután az ország gondját Mária Krisztiernára, a feleségére, s Bocskai Istvánra bízta, s a gyorsabb haladás kedvéért minden helyen lovat váltva előbb Bécsbe, majd onnan Prágába utazott. Eközben a nemesség, melynek érdekében állott ez a dolog, gondoskodott, hogy a gyűlésnek a fejedelem

aláírásával megerősített határozatát az összes székely székekben ... nyilvánosan felolvassák és közhírré tegyék, s azokat a székek rendes jegyzői által részben kérésekkel, részben fenyegetésekkel buzdították, hogy a fejedelem parancsa és az egész ország megszokott szokása szerint a régi uraiknak vessék alá magukat. A székelyek, minthogy a fejedelem eddig nem gondoskodott arról, hogy puskáikat, dobjaikat s lobogóikat elvegyék, semmiképpen nem tudták elhinni, hogy az ő akaratából kergetik vissza őket a régi szolgaságba. Ezért gyűléseket tartottak, s míg egyszer a fejedelemnek ebben az ügyben kiadott levelét követelték a nemességtől, máskor azt hozták elő, hogy a fejedelemnek tett eskütől semmiképpen nem akarnak eltávolodni, végül is mindnyájan egyakarattal, titokban összeesküvést szöve elhátározták: nem fognak a nemesség kedvében járni, hanem csak a fejedelemnek fognak szolgálni, inkább ezer halált elszenvednek, minthogy régi uraiknak engedjenek, akiknek velük szemben való szörnyű kegyetlenségeit már előbb tapasztalták, s a jövőben még sokkal jobban fognak tapasztalni. Célszerűbb lesz, hogy nyílt háborúval hadat üzenjenek a nemességnek, minthogy magukat nekik a legszörnyűbb büntetésre átadják, hogy megkínoztassanak. Így nyilvános határozattal nyíltan ellenszegülnek a fejedelem és az egész ország határozatának, s Károlyi András, Marosszékekben ennek a határozatnak szerzője által kerületüknek népesebb községeiben kihirdették, hogy a székelyek közül senki régi urait el ne merje ismerni, s mindenfelé kiküldött hirnökökkel kihirdetik, hogy ha valaki ezt tenné, az, bárki legyen is, halálfia lesz, s nagyobb félelemkeltés okából megjelölték a büntetés módját is: aki ellene sze-

gül, fejfelé lefele karóba húzzák. Ezzel még nem elégedve, titokban mindenfelé egy lélekkel összeesküsznek, hogyha szolgaságra kényszerítik őket, mindnyájan fegyvert fognak a nemesség ellen. Miután ez a nemesség fülébe jutott, azonnal követeket küldve Bocskai Istvánt, aki akkor a fejedelem helytartója volt, értesítik a székelyek dühöngéséről, kik már olyan vakmerőségre és örülségre vetemedtek, hogy nem áttallják uraik házait lerombolni, a nemesség vezetőit erőszakkal fenyegetni, és mindent megfélemlítéssel és gatzettekkel felzavarni. Mikor erről a dologról értesült Bocskai, félt, hogy a fejedelem távollétében a dolog a külsőnél veszedelmesebb nyílt háborúban tör ki, s ezért a székelyek megszelídítésére a megyéket felosztotta a nemesség vezetői között, úgy, hogy Kézdi-, Orbai- és Sepsi-székbe Ravaszdi György tanácsost, Marosszékbe pedig Tholdi Istvánt és Bogáthi Boldizsárt, annak a helynek királybíróját küldte biztos lovas és gyalogos csapatokkal. A helytartó tehát a fejedelem nevében megparancsolja, hogy a lázongás okozóit szigorúan büntessék meg, a többi ártatlan tömeget pedig inkább megfélemlítéssel, mint fegyverrel kényszerítsék engedelmességre, hacsak a szükség mást nem követel. Egyébként, nehogy az egészséges rész is utána menjen, megparancsolja, hogy a lázadás fejeit karddal irtsák ki. Tholdi István és Bogáthi Boldizsár először Vásárhelyre érkeztek meg, s előterjesztve az országos határozatot, minden egyes községnek és falunak a bíráit és primorjait, az ország iránti hűségükre hivatkozva maguk elé rendelik. Néhányan közülük megjelentek, s Tholdi és Bogáthi nyilvános gyűlésen intette őket, hogy lerakva dobjaikat, zászlóikat és puskáikat, a fejedelem és az ország rendei-

nek előírása alapján terjednek vissza uraiknak a szokott módon megtartandó hűségére. Néhányan engedelmeskedtek, s büntetéstől félve teljesítették a parancsot. De mikor néhány közülük ellenszegülőnek mutatkozott, s úgy látszott, hogy a lázongás vezetőit a jövőre való példaadásul meg kell büntetni, Tholdi és Bogáthi éjszaka, mikor az óvatlanokat inkább meg lehet lepni, biztos lovas és gyalogos csapatokat küldtek ki, s a lázongás szerzőit az egyes falvakban személyenként összefogatták, s miután az ügyet megismerték, a halálbüntetés különböző módjaival, bizonyos kegyetlenségnek nem minden jele nélkül kivégeztették. Majd, mikor Marosszékben a székelyeket egyenként és összesen erős esküvel uraik iránt engedmességre kényszerítették, innen Fehérvárra mentek. Eközben Apafi Miklós is a gyergyóiak konokságáról Lázár András által értesítve, összeszedett körülbelül kétezer lovast és gyalogost, s nagy gyorsasággal megelőzte törekvéseiket, s a hegyek csúcsán tábort vert. Meghallották ugyanis közeledését a székelyek, s gyűléseket tartva Újfalú községben összejöttek, hogy a következő hajnalban a hegyek útjait, melyeken át arra a vidékre akart nyomulni, eltorlaszolja. Közben azt az egész éjtszakát mértéktelen serivás közben ébren töltötték, s poharazás közben, mint ahogy náluk egészen barbár módra szokás, biztatták magukat, hogy bátran harcoljanak, s mintha már kezükben lenne a győzelem, üres reménnyel felfuvalkodtak. A hegyek tővétől nem messze van Alfalu, honnan az Apafi táborában csillogó tüzet a közelség miatt jól láthatták. Ebből megtudta Apafi megérkezését Kovácsi János, egy az alfalusiak közül, öreg férfi s egyházi, éjtszaka rögtön a székelyekhez rohant, s jelentette, hogy az ellenség megérkezett, s

hogy kirazzak maguktól a némettől és az ałmot, azzal ijesztgette őket, hogy az ellenséges csapatok már a nyakukon vannak. Alig hallották meg ezt a dolgot, felébredtek a székelyek, s a házakból, amelyeket erősségük miatt vár helyett kiválasztottak, kissé az ellenséggel szembe vonultak, mikor egyszerre Apafi [emberei] körülfogják s öldöklik őket. Majd azokba az épületekbe úzik őket, melyekről már szoltam, s részben lemészárolják, részben vaskampókba, karókba s keresztekre húzzák őket a többiek elrettentésére. Néhányat, akik feleségükkel s gyermekeikkel más épületekbe húzódtak, mind tőzzel emésztettek el, s csak kevés tudott futva kimenekülni. Ebben a csetepatében elestek huszonheten, vaskampóra akasztottak hármat, ötöt felkötöttek, néhány épület a csűrökkel és sok gabonaasztaggal elégett. Vezérüket, Gál Jánost, ugyanaz a büntetés érte. Ezt a dolgot meghallva a csikiak és kászoniak, tanulva szomszédaik példáján, a büntetéstől féltükben letették a fegyvert, s uraik szolgálatába visszatértek. Miután ez a három székely tartomány megbékélt, Apafi zsákmánnyal megterhelten hazatért. Hasonlóképpen Ravaszdi György serényen végrehajtotta a rábízott feladatot, s a három szék: Sepsi-, Kézdi-, Orbai-szék székelyeit részben karddal, részben kegyetlen büntetésekkel végre is kötelességükre kényszerítette, a késő utókorra is fényes példát adva, hogy az alárendeltek a fejedelem és uraik ellen ne merjenek lázadást szítani, vagy bármi módon lázongani. Mégis az ország rendeiből nem hiányoztak olyanok, akik nagy lelki bánattal mondták azt, amit egykor Sulláról beszéltek Rómában: „Az orvosság túllépett a mértéken“. Sokan félték, hogy ez a belső lázongás valami súlyosabb csapást fog hozni Erdélyre. Sőt akadtak komoly ítéletű emberek, akik azt mondták, hogy a fejedelem

kötelessége, hogy a méltóságát a jobbágyokkal szembeni és az igazságosnál kegyetlenebb uralmát törvényes korlátozásokkal enyhítse, nehogy a paraszti tömeg a kegyetlen szolgaságot, az elviselhetetlen terheket, melyek a nemesség részéről a méltányosság és közjó ellenére terhelik, meggyűlölve, végre is, mint az már gyakran megtörtént, polgárháborúba kényszerüljön kitörni.